

Ivo Pranjković

UDK: 811.163.42'367 Babukić, V.
Izvorni znanstveni članak
Rukopis prihvaćen za tisak: 22.9.2014.

BABUKIĆEVO STAVKOSLOVJE

Sažetak

U prilogu je riječ o opisu sintaktičkoga ustrojstva hrvatskoga jezika u *Ilirskoj slovnici* Vjekoslava Babukića iz 1854. godine. Posebna se pozornost posvećuje definicijama pojedinih sintaktičkih pojava te sintaktičkom i uopće gramatičkom nazivlju, koje se uz to uspoređuje s nazivljem u *Skladnji ilirskoga jezika* Adolfa Vebera Tkalčevića iz 1859. godine.

Ključne riječi: stavkoslovje (sintaksa); Vjekoslav Babukić; prosti stavak; sastavljeni stavak; period.

Gramatičku disciplinu sintaksu, koja se u hrvatskoj gramatičarskoj tradiciji nazivala i rječoslagnjem, složnicom, slovosochinjenjem, a koju Adolfo Veber Tkalčević naziva skladnjom (usp. Simeon 1969, II: 386), Vjekoslav Babukić naziva stavkoslovjem.¹ U bilješci na početku trećega dijela svoje *Ilirske slovnice* iz 1854. godine² on to obrazlaže ovako: „Ova rěč s t a v k o s l o v j e (= Satzlehre, syntaxis) upotěbljuje se ovdě sada pěrvi put. Ona je sastavljena, kao što svaki vidi, iz rěčih *stavak*, der *Satz*, *sententia* i *slovje*, što odgovara němačkom *Lehre*, a gèrčkomu *λογία* = *logia*, dakle znači nauk o stavku“ (348).³ Stavak pak Babukić već u *Uvodu* svoje *Slovnice* određuje i komentira ovako: „Stavak je, kao izraz misli, najvažniji predmet slovnice. Stavkom bi mi upravo govoreć imali i početi: ali iz praktičnih iliti izkustvenih razgledah nezačimljemo njime, nego njegovimi najprostiimi česticami iliti počeli (Elemente, Bestandtheile)“ (4).

Za Babukićevo poimanje sintakse važno je naglasiti da je njegovo stavkoslovje prva hrvatska sintaksa „u približno današnjem poimanju te discipline“ (Tafra 1998: 68), tj. prva sintaksa kojoj je u središtu pozornosti rečenica i njezino ustrojstvo. Na nauku o

¹ O Vjekoslavu Babukiću, njegovu životu i djelovanju, o njegovim gramatikama i o njegovu poimanju gramatike usp. opširnije u: Smičiklas 1876; Ham 2006; Pranjković 1984, 2005, 2010; Tafra 1993, 1998, 2012, 2013; Vince 1988, 2002).

² To je druga, potpuna Babukićeva gramatika (obaseže 444 stranice). Prva je bila mala *Osnova slovnice slavjanske narěčja ilirskoga*, objavljena najprije u nastavcima u drugom godištu *Danice ilirske* za 1836. godinu (od 10. do 15. broja), a onda iste godine i kao poseban otisak (na 62 stranice).

³ Brojevi u zagradama, ako nije drukčije navedeno, označuju stranice Babukićeve *Ilirske slovnice*.

rečeničnome ustrojstvu i na tipologiji rečenica po sastavu temelji se i Babukićevo učenje o trima vrstama rečeničnoga ustrojstva: prostoga, složenoga i višestruko složenoga.⁴ S obzirom na to načinjena je i podjela sintakse u tri poglavlja: 1. O prostom stavku, 2. O sastavljenom stavku i 3. O višestruko sastavljenom stavku. O Periodu.

U vezi s Babukićevim poimanjem sintakse vrlo je važno upozoriti i na njegova određenja pojedinih vrsta riječi jer se i u tim određenjima, kao što ćemo vidjeti, vodi računa o sintaktičkim parametrima.

Imenice (samostavnike) određuje Babukić ovako: „Samostavnici iliti samostavna imena označuju stvorove, koji se nalaze u sbiljnosti t. j. koji se mogu očima vidjeti (n. p. predmeti svikolici ovoga svjeta), ili se mogu samo umom vidjeti t. j. pomisliti“ (164).

„Glagolj je u svakom jeziku najvažnija čest govora, jer on upravo *naznačuje* ili *pogovara*: što sa *subjektom* (podmetom) biva, t. j. da li je u *činećem* (aktivnom), *tèrpećem* (passivnom) ili u *nijednom* (neutrum) stanju od obojega“ (233).

Zamjenicom se (zaimenom) „neoznačuju stvorovi (osobe ili stvari) *izvèstnim* imenom kao po samostavnom imenu, nego se naznačuju samo u *obće*. Pod *on, ona, ono; ovaj, ova, ovo; onaj, ona, ono*, itd. mogu se razumjeti svikolici pojedini stvorovi, koje samostavnik izvèstno naziva; s toga se i smatra zaima kao *namèstnik* samostavnikov, te s toga bi i nazvan zaimenom (t. j. *namèstnim* imenom) (223).

Pridjevi (pridavna imena ili pridèvnici) ne definiraju se posebno kao vrsta, nego se na početku poglavlja *O pridavnom imenu* odmah upozorava na to da se sklanjaju „dvojakim načinom, t. j. kao *samostavnici* (substantiva) i kao *zaimena* (pronomina) u sva tri spola“ (201).

Ni brojevi (imena brojna) ne definiraju se posebno, nego se samo kaže da ih u ilirskom jeziku ima peterovrsnih: osnovna (npr. *dva*), samostavna (npr. *dvoje*), redna (npr. *drugi*), umnožna (npr. *dvogub*) i prislovna (npr. *dvaputa*) (218-223).

Prilozi (prislovi) određuju se kao „opredèljjujuće reči predikata iliti pogovora, kojimi se *način* ili *okolnost* činjenja, stališa ili svojstvo naznačuje po pitanjih: kako gdje, kada? itd.“ (322).

Prijedlozi (u Babukića predlozi) određuju se kao „nesklanjave (sic!) čestice, koje služe za pobliže opredèljenje razmèrja izmedju pojedinih pojamah u stavku“ (331).

⁴ Za razliku od Babukića Veber u svojoj *Skladnji ilirskoga jezika* iz 1859. godine dijeli sintaksu na skladnju slaganja, skladnju djelovanja i skladnju poredanja. U skladnji slaganja riječ je o rečenici, njezinome ustrojstvu i rečeničnoj tipologizaciji, u skladnji djelovanja uglavnom o sintaksi oblika i vrsta riječi, a u skladnji poredanja o redu riječi (usp. Pranjković 2005: 207-209). S tim u vezi treba napomenuti da Branka Tafra, u svojoj inače vrlo vrijednoj monografiji *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, uspoređujući Babukićevo i Veberovu sintaksu, nema (posve) pravo kad tvrdi: „Veber dijeli sintaksu također na tri dijela, ali s drugoga stajališta. Ti su dijelovi: *skladnja, slaganje, djelovanje*. Skladnja obuhvaća uglavnom kongruenciju, slaganje sintaksu padeža, a djelovanje red riječi“ (usp. Tafra 1993: 141; bilješka 146). O Veberovu i Babukićevo gramatičkom modelu Branka Tafra potpunije piše i na drugom mjestu, usp. Tafra 1998.

Vrlo je zanimljivo da se prijedlozi dijele na korjenite riječi (npr. *o, u, do*) i proizvedene,⁵ koje nastaju od imenica (npr. *kraj, put*), pridjeva (npr. *blizu*) ili od glagola (npr. *mimo*; prema *minuti*) (331-332).

Veznici su, prema Babukićevu određenju, „one oblične reči (Formwörter) iliti čestice (particulae), koje čele stavke uzaimno ili jedne s drugimi spajaju i u jedno vežu, te naznačuju razměrje ili savez, u kojem se nalaze tako izreke kao i posebne reči medju sobom. S toga bi se oni mogli naimenovati razmėrnimi rečmi stavákah (Vehältnisswörter der Sätze). Bez njihove pomoći ostala bi često neopredėljena i zamėršena suvislost i tananie odnošenje jedne misli prema drugoj“ (339).

O uzvicima se („uzklicima, umetcima ili medjumetcima“) u *Ilirskoj slovnici* govori u posebnom dodatku bez sumnje zato što oni, po Babukićevim riječima, „stoje izvan gramatične suvislosti“: „Uzklici ili umetci ili medjumetci (interiectiones, Empfindungswörter) su sve sami pojavi osėtjanja (Empfindung), ćutjenja (Gefühl) ili želje (appetitus, die Begehrung) duše naše, koji nikakovih pojamah niti odnošenjah pojarnih neizravaju (neočitivaju). Oni stoje izvan gramatične suvislosti čas za sebe sami, čas s početka ili sa svėršetka, čas medju pojedinimi rečmi kojega stavka (odatile im i ime: *umetci* ili *mdjumetci*), jednom reči: oni stoje svaki put ondė, gđe ih trėba, da pojaćenje kojega izraza *osėtnoga* ili *ćutnoga* ili *željnoga* naznače“ (340).

Iz navedenih definicija očito je da je kod Babukića i u određenju pojedinih vrsta riječi sintaktički kriterij imao vrlo važnu, u nekim slučajevima i presudnu ulogu. To se u najvećoj mjeri tiče određenja glagola koji se smatraju najvažnijom vrstom riječi, i to baš sa sintaktičkoga stajališta. Glagoli se naime kao vrsta riječi određuju po svojoj temeljnoj (predikatnoj) funkciji u rečenici, tj. po svome odnosu prema subjektu, jer se upravo po njima subjekti nalaze u činećem, trpećem ili u „nijednom“ stanju.

Ponajprije sa sintaktičkoga stajališta određuju se i sve nepromjenjive riječi. Tako se prilozima određuju po svome odnosu prema predikatu koji oni pobliže određuju po načinu ili po okolnostima pod kojima se odvija radnja predikatnoga glagola. Dobra je strana toga određenja i to što se u njemu razdvajaju način i okolnost. Naime uobičajena definicija priloga kao riječi koje označuju okolnosti pod kojima se odvija glagolska radnja nije dovoljno iscrpna. Način radnje naime ne bi se trebao smatrati okolnošću jer nije cirkumstancija (kulisa) glagolske radnje, nego njezino u pravilu inherentno svojstvo. Drugim riječima adverbijali načina ne izražavaju (izvanjske) okolnosti glagolske radnje, nego njezinu kakvoću.

I određenje prijedloga izravno je vezano za sintaktičku razinu, tj. za rečenicu i njezino ustrojstvo, što je također posve opravdano jer se te riječi, iako stoje uz pojedine nominalne oblike, tj. uz kose padeže i konkretiziraju njihova (uopćena)

⁵ Naziv *proizvedeni prijedlozi* upotrijebljen je u novije vrijeme u gramatici J. Silića i I. Pranjkovića (usp. Silić-Pranjković 2005: 242-243).

značenja, ne upotrebljavaju izvan rečenice, a to znači da i oni služe za uspostavljanje unutarrečeničnih odnosa, u pravilu između predikata i njegovih dopuna i/ili dodataka.

Veznici, kao eminentno sintaktičke riječi, određeni su vrlo dobro i precizno kad se kaže da su oni razmjerne (odnošajne) riječi koje primarno služe za povezivanje rečenica (stavaka), a još preciznije kad se kaže da bi bez njihove pomoći ostala često nedovoljno određena (neopredjeljena) i „zamršena suvislost i tananie odnošenje jedne misli prema drugoj“. Veznici naime doista preciziraju i/ili konkretiziraju odnose među rečenicama. Tako se npr. uopćeni odnos među rečenicama *Umoran sam. Idem spavati* na jedan način konkretizira u složenoj rečenici *Umoran sam pa idem spavati*, na drugi način u rečenici *Budući da sam umoran, idem spavati*, na treći način u rečenici *Kad sam umoran, idem spavati*, na četvrti u rečenici *Da sam umoran, išao bih spavati* itd.

I uzvici se određuju sa sintaktičkoga stajališta, ali za razliku od drugih nepromjenjivih riječi određuju se negativno, naime po tome što „stojе izvan gramatične suvislosti“, tj. po tome što ne sudjeluju ni u unutarrečeničnim ni u međurečeničnim (su)odnošenjima, nego su svojevrsni (afektivni) intenzifikatori, tj. riječi koje služe za pojačavanje „osjetnoga ili ćutnoga ili željnoga“ izraza.

U odjeljku posvećenom sintaksi (*Stavkoslovje*) prvome je „odsjeku“ naslov *O prostom stavku*. U njemu se najprije definira rečenica (kod Babukića stavak ili izreka), i to kao „misao, koja se rečmi očitiva“ (348). Glavni su dijelovi rečenice dakako subjekt i predikat. Subjekt (ili podmet ili osnovna reč) određuje se kao „naznačenje pojma (osobe ili stvari), o kojem se nešto govori, tvrdi, jéče ili niječe“ (nav. mj.), a predikat kao „naznačenje pojma, koi se po pèrvom izriče iliti pogovara t. j. ono, što se o subjektu govori“ (349). „U stavku tréba razlučiti tri glavna sintaktična obličja“, a to su prosti stavak, sastavljeni stavak i period.

Prosti stavak određuje se kao „očitanje proste izreke i poznaje se po tom, što sadèržaje samo jednu izrèčnu iliti opredèljenu reč iliti verbum finitum“. Prosti stavak može biti „čist ili gol, neodèven, ako samo dvè osnovne česti sadèržaje“, tj. samo subjekt i predikat, a može biti „razširen ili zaodèven stavak, ako je s opredèljujućimi pridèvcima providjen, koji sami ipak neimaju obličja stavačnoga, n. p. zdravo negovano dète spava obično mirno i spokojno“ (351).

„Sastavljeni stavak postaje, ako se više prostih stavakah u jednu sintaktičnu i logičnu jedinstvo složī, i poznaje se po tome, što sadèržaje više izrèčnih rečih iliti *verba finita*“, a period je „umètno sglobljen i sastavljen stavak obširnoga obsega, gdè više čestih zajedno stoji jedna prema drugoj u ravnomèrnih odnošenjih“ (352).

U nastavku se određuju i opisuju pojedini članovi ustrojstva proširene rečenice (razširenoga ili zaodèvenoga stavka), najprije „poblizje opredèljenje samostavnika“ odnosno pridèvak, tj. atribut. Za nj se kaže da se „preteže uvèk na samostavnik ili na

njegovo namještničtvo. I budući da je subjekt samostavnik ili zaima, ili samostavno uzeti pridavnik ili glagolj, to se priděvak toka (tiće) ponajviše subjekta; nu on (t. j. priděvak) može takodjer pristati uza svaki samostavnik predikata“ (357), npr. *Zrelo voće opada*. Opisuje se također i apozicija: „Samostavniku, koi se ima razširiti, priděne se drugi u istom obličju broja i padeža. Samostavnik, koi se priděva, zove se pristavak (appositio, die Apposition)“, npr. „Moj stric, *těrgovac*, stanuje u gradu (358).

Slijedi zatim određenje i opis člana rečeničnoga ustrojstva koji služi za „poblížje opreděljenje glagolja i pridavnika“. Taj član rečeničnoga ustrojstva može biti „podpunjenje“ ili „opreděljenje okolnosti“. „Podpunjenje“ je član rečeničnoga ustrojstva koji „biva pravilno po samostavnicih i to tako, da se samostavnik, koi se ima podpuniti, prisloni ka glagolju ili pridavniku sklonjenjem ili pomoćju predloga“ (359). Pod „podpunjenjem“ se dakle podrazumijevaju razne vrste dopuna, tj. objekti i ostale dopune glagola ili imenskih riječi (usp. Tafra 1993: 147). „Opreděljenje okolnosti“, tj. priložna oznaka ili advebijal, određuje se ovako: „Pod opreděljenim okolnosti razuměva se naznačenje sprovodećih okolnostih, po kojih se glagolj ili pridavnik, nalazeći se u prostom stavku, poblížje opreděljuje“ (391). Babukić razlikuje priložne oznake mjesta, vremena, načina te uzroka i svrhe (391-397).

U poglavlju „O vĕrstih i rečoslědu prostoga stavka“ riječ je o podjeli jednostavnih rečenica „glede obličja govornoga“. S obzirom na to razlikuju se tvrdeći stavak, npr. *Sunce sja*, pitajući stavak, npr. *Sja li sunce*, požudni stavak, npr. *Da bi bar sunce sjalo!* i zapovjedni stavak, npr. *Sjaj, sunce!* (398).

U opisu reda riječi izdvajaju se tri mjesta: mjesto subjekta, mjesto izrečice i mjesto izrečenoga, npr. u rečenici *Orao je oštroidan orao* je subjekt, *je* je izrečica, a *oštroidan* izrečeno. Vrlo je važno naglasiti da Babukić razlikuje „izpravni“ i „preobratjeni rečoslěd“, danas bismo rekli osnovni (logičko-gramatički) i obilježeni (aktualizirani) red riječi (usp. Silić 1984: 7-73). O prvome je riječ „kad subjekt zauzima pĕrvo, izrečica drugo, a izrečeno tretje mĕsto“, npr. *Orao je oštroidan*, a o drugome „kad subjekt zauzima mĕsto za izrečicom, a izrečeno ili stoji naprěda ili slěduje za subjektom“ (398), npr. *Oštroidan je orao*. Da je Babukić vrlo dobro razumio i razlikovao osnovni od obilježenoga reda riječi, svjedoči i ovo njegovo zapažanje: „I rečoslědom može se kojemgod stavačnom udu većje znamenovanje poděliti. Preobratjeni rečoslěd napose upotrěbljuje se onda, kad se hoće, da se koi stavačni ud osobito uzvisi“ (399).⁶

⁶ U nastavku citira Babukić Jungmanna, koji, između ostaloga, u svom djelu *Slovesnost* iz 1846. uspoređuje red riječi u latinskom i francuskom jeziku: „Izreku: *Caesar omnes utiles artes coluit*, može Latin 125 putah preobratiti, Francuz svoje *Caesar cultivait tous arts utiles* niti dva puta. Imaju dakle jedni jezici pred drugim veliku prednost, kad mogu jedni reči tako urediti, kako si već duša zamisliti može: drugi se pako moraju ravnati samim tako nazvanim logičnim redom. Uzrok tomu nije drugi, nego nedostatak sklanjavih okončakah i nadoknadjivanje takovih članci (artikuli) i predlozi, kojimi se pojam k pojmu kao bĕrvno k bĕrvnu čavlovi i spojami (skobami, klamfami, die Klammer) sbija,

U drugom „odsěku“ pod naslovom *O sastavljenom stavku* najprije se konstatira da „prostim stavku“ stoji nasuprot „sastavljeni“: „Kaogod što se ondě (tj. u jednostavnoj rećenici, prim. I. P.) dva pojma vežu k jednoj misli: tako se ovdě jedan k drugomu pretežu i u jednu čelost svezuju“. U sastavljenom stavku razlikuju se glavni i pobočni stavci: „Glavni stavak razumije se sam po sebi, a pobočni stavak samo u savezu s kojim drugim“. Glavni i pobočni stavak povezuju se međusobno po načelu „stavačne sveze“ (koordinacije, paratakse) ili „stavačne sglobe“ (subordinacije, hipotakse). Po prvom načelu postaje „uzporedjeni sastavljeni stavak“ u kojemu „svaki njegov posebni stavak takodjer i posebnu i podpunu misao očituje“, a po drugom „podredjeni sastavljeni stavak“ u kojem „svaki pojedini stavak njegov neočitiva pojedine podpune misli“ (400). „Uzporedjeni stavci“ dijele se na „uzporedne“, npr. „I ti možeš, i konj ti može“, „protustavne“, npr. „Lasno je udrin na Moraču; nu je muka izać“⁷ i „osnovne“, npr. „Ovo đervo nije cvalo; dakle neće roditi“ ili „Čověk može dobro činiti i zla se okaniti; jer imade slobodnu volju“ (409).

U „stavačnoj sglobi“ glavni stavak izražava „glavnu misao govorećega“, a pobočni stavak „naproti izražava samo pobližnje opreděljenje glavnoga stavka, i preteže se uvěk na někoi njegov ud, te se ima smatrati kao stavačni úd glavnoga stavka“. S obzirom na to podredni se stavci dijele na „subjektivne“, „podpunjujuće“, „priděvne“ i „okolnosne“ (409).

U poglavlju *O skratjenih stavcih* riječ je o tome da „skratjivanje ili stezanje stavakah biva po prelaznicih (modi transgressivi, gerundia) ili po pričaštjih (participia)“. Za prvi tip skraćivanja navode se primjeri s „prelaznicima“ sadašnjega vremena, npr. „Jelen běžeći od lovacah sakrije se u zelen vinograd“ i s „prelaznicima“ prošloga vremena, npr. „Isus dozvavši ućenike svoje, reče“ (415-416), a za drugi tip skraćivanja navode se primjeri s „pričaštjem“ sadašnjega vremena, npr. „Đete plačuće vavěk, nemože se podněti“, i primjeri s „pričaštjem“ prošloga vremena, npr. „Preminuvši naš prijatelj biaše pravi pěšnik“ (417-418).

Trećemu je „odsěku“ naslov *O višestruko sastavljenom stavku. O Periodu*. U vezi s tim, ističe Babukić, „nedadu se nikakovi obćeniti propisi naznačiti; samo se može to vavěk kao pravilo smatrati, da proste česti višestruko sastavljene čelosti po svojem saděržaju mislih moraju skroz stajati u uzkom savezu“ (420). Navode se i primjeri dvoudnih, troudnih, četveroudnih, peteroudnih i šesteroudnih perioda. Dvoudni je period npr. „Čověk se mora učiti, dok je živ; ali treba da ono, što se je učio, i u đelo

doćim jezici, koji ćlanakah nepotrěbuju, spojivanje takovo neposrědno proizvode, kao kad se bėrvno k bėrvnu jur udělano priljubluje“ (399).

⁷ Među „protustavne stavke“ svrstava Babukić i složene rećenice s veznikom *ili*, npr. „Ili rěži dram jezika, ili glavu podvėrgni kėrvniku“ (407). Drugim rijećima u Babukićevoj tipologiji nezavisnosloženih rećenica uopće nema rastavnih (disjunktivnih) rećenica.

privede“,⁸ a četveroudni „Ako su pravda i vjernost tašta imena; ako zloba na ovom krugu zemaljskom zavlada; ako lukavština nad poštenjem nadvlada: to je onda grob jedino utočište kréposti“ (424).

Evo pri kraju pregleda osnovnoga gramatičkoga, posebno sintaktičkoga nazivlja kod Babukića, naravno ponajprije sintaktičkoga:

Babukićev naziv	Današnji naziv (ili opis naziva)
slovnica	gramatika
glasoslovje	fonetika (fonologija)
rečoslovje	oblikoslovje, morfologija
okončak	nastavak
stavkoslovje	sintaksa
ime samostavno ili samostavnik	imenica
zaima	zamjenica
ime pridavno ili pridavnik	pridjev
ime brojno ili brojnik	broj
glagolj	glagol
prislov	prilog
predlog	prijedlog
veznik	veznik
uzklik, umetak ili medjumetak	uzvik
članak (artikul)	član
minući glagolj	svršeni glagol
trajući glagolj	nesvršeni glagol
pričaštje	particip
prelaznik	prijelazni način, gerund
skupno ime	zbirna imenica
izvjestni pridavnik	određeni pridjev
neizvjestni pridavnik	neodređeni pridjev
prisposodni stupanj	komparativ
jedinstveni broj	jednina, singular
množtveni broj	množina, plural
dvojstveni broj	dvojina, dual
stavačni udi ili česti stavka	članovi rečeničkoga ustrojstva

⁸ Među dvoudnim periodima navode se i primjeri tipa „Kadgod se prolétje vrati, zaore nove pėsme radosti i veselja“ (424) u vezi s kojima se, naravno, postavlja pitanje razgraničenja dvoudnoga perioda i (običnih) zavisnosloženih rečenica.

subjekt, podmet ili osnovna reč	subjekt
predikat, pogovor ili izrečenje	predikat
izrečna ili opredeljena reč	finitni glagol
izrečica	glagolski dio imenskog predikata
izrečeno	imenski dio predikata
priděvak	atribut
pristavak	apozicija
poblizje opredeljenje samostavnika	imenska dopuna (ponajprije atribut)
poblizje opredeljenje glagolja i pridavnika	objekt odnosno glagolska ili pridjevska dopuna
podpunjenje	dopuna imenici ili glagolu
opredeljenje okolnosti	priložna oznaka, adverbijal
stavak ili izreka	rečenica
prosti stavak	jednostavna rečenica
goli ili čisti stavak	rečenica koja se sastoji samo od subjekta i predikata
razšireni ili zaoděveni stavak	proširena rečenica
sastavljeni stavak	složena rečenica
višestruko sastavljeni stavak ili period	višestrukosložena rečenica
tvrděci stavak	izjavna rečenica
pitajući stavak	upitna rečenica
požudni stavak	usklična rečenica
glavni stavak	glavna (osnovna) (su)rečenica
pobočni stavak	sporedna (su)rečenica
izpust	elipsa
stavačna sveza	koordinacija, parataksa
stavačna sgloba	subordinacija, hipotaksa
uzporedjeni stavak	nezavisnosložena rečenica
uzporedni stavak	usporedna, poredbena odnosno sastavna rečenica
protustavni stavak	suprotna rečenica
osnovni stavak	vrsta nezavisnosložene rečenice (zaključna ili uzročno-posljedična rečenica)
podredjeni ili podredni stavak	zavisnosložena rečenica
subjektivni stavak	subjektna rečenica
podpunjujući stavak	objektna (dopunska) rečenica
priděvni stavak	atributna rečenica

okolnostni stavak	priložna (adverbna) rečenica
rečosljed	red riječi
izpravni rečosljed	osnovni red riječi
preobratjeni rečosljed	aktualizirani (obilježeni) red riječi

Ako Babukićevo sintaktičko nazivlje usporedimo s Veberovim, zamijetit ćemo dosta razlika unatoč tomu što su Babukićeva *Slovnica* i Veberova *Skladnja* objavljene u razmaku od samo četiri godine te unatoč tomu što se Veber služio *Slovnicom*.⁹ Tako npr. Babukić govori o *stavkoslovju*, a Veber o *skladnji*, Babukić uglavnom o (*prostom*) *stavku*, a Veber o (*jednostavnoj*) *izreci*, Babukić govori o *stavačnoj svezi* i *stavačnoj sglobi*, a Veber o *uzporedjenoj* i *podredjenoj izreci*, Veber ima razrađenije nazivlje kad je riječ o strukturnim tipovima rečenica (koje ne nalazimo kod Babukića), pa tako govori o *stegnutim*, *umetnutim* i *zapornim* izrekama, dok Babukić ima podjelu rečenica po priopćajnoj svrsi koje Veber nema, pa tako Babukić govori o *tvrdećim*, *pitajućim*, *požudnim* i *zapovjednim stavcima* (usp. Pranjković 2005: 213; Tafra 1993: 151). I napokon Babukić govori o *izpravnom* i *preobartjenom rečosljedu*, a Veber o *naravnom* i *umjetnom poredanju* itd.

Na osnovi svega rečenoga treba još jedanput posebno naglasiti da je Babukićevo *stavkoslovje* prva hrvatska sintaksa u približno današnjem poimanju te gramatičke discipline te zaključiti da je ono vrlo dobro osmišljeno, da su u njemu opisane mnoge pojavnosti koje se do 1854. godine nisu javljale u gramatičkim opisima (posebice se to odnosi na nauk o članovima rečeničnoga ustrojstva i na rečeničnu topologizaciju), da su mnoga Babukićeva određenja pojedinih sintaktičkih pojavnosti i/ili jedinica vrlo uvjerljiva i poticajna te da su mnoga njegova terminološka rješenja u *Ilirskoj slovnici* i danas vrlo zanimljiva. Velika je šteta što ta gramatika nije bila preporučena kao školski priručnik, iako za to ima opravdanja jer sadrži dosta upuštanja u pojedinosti i dosta dijalektoloških podataka koji doista nisu primjereni školskom priručniku, pa je ostala velikim svojim dijelom slabo poznata i nedovoljno utjecajna na kasnija znanstvena strujanja kako u Hrvatskoj tako i izvan nje.

⁹ To Veber i sam potvrđuje kad u *Opazki pisca Skladnje* navodi: „... u sastavljanju bile su mi u pomoć slovnice. Babukića, Bèrlića mladjega i Josipa Muczowskoga“ (Weber 2005: 189).

Literatura

- Babukić, Vjekoslav (1836) *Osnova slovnice slavjanske narčja ilirskoga* uredjena Vjekoslavom Babukićem. U Zagrebu kod Milana Hiršfelda.
- Babukić, Vjekoslav (1854) *Ilirska slovnica*. Sastavi Vjekoslav Babukić, c. kr. professor. U Zagrebu 1854. Bèrztiskom nar. tiskarnice Dra. Ljudevita Gaja.
- Ham, Sanda (2006) *Povijest hrvatskih gramatika*, Nakladni zavod Globus, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (1984) *Koordinacija u hrvatskom književnom jeziku*, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva, Zagreb.
- Pranjković, Ivo (2005) „Adolfo Veber Tkalčević i njegova Skladnja“, pogovor pretisku Veberove *Skladnje ilirskoga jezika*, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 197-229.
- Pranjković, Ivo (2010) „Hrvatski jezik u 19. stoljeću“, *Povijest hrvatskoga jezika. Književne prakse sedamdesetih. Zbornik radova 38. Seminara Zagrebačke slavističke škole*, Zagreb, str. 49-68.
- Silić Josip (1984) *Od rečenice do teksta (Teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva)*, Liber, Zagreb.
- Silić, Josip i Ivo Pranjković (2005) *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Simeon, Rikard (1969) *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva, I-II*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Smičiklas, Tadija (1876) *Život i djela Vjekoslava Babukića*, Zagreb.
- Tafra, Branka (1993) *Gramatika u Hrvata i Vjekoslav Babukić*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Tafra, Branka (1998) „Veberov i Babukićev gramatički model“, *Riječki filološki dani, 2*, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Rijeci 1996, ur. Marija Turk, Filozofski fakultet, Rijeka, 1998, str. 67-80.
- Tafra, Branka (2012) *Prinosi povijesti hrvatskoga jezikoslovlja*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Tafra, Branka (2013) „Dvjestota obljetnica rođenja Vjekoslava Babukića (1812-2012)“, pogovor pretisku Babukićeve *Osnove slovnice slavjanske narčja ilirskoga* iz 1836. godine, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, str. 81-175.
- Vince, Zlatko (1988) „Pregled hrvatskih gramatika u drugoj polovici 19. stoljeća“, *Zbornik Matice srpska za filologiju i lingvistiku*, 2, Novi Sad, str. 77-95.
- Vince, Zlatko (2002) *Putovima hrvatskoga književnog jezika. Lingvističko-kulturnopovijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Weber, Adolfo (1859) *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije*. Sastavio Adolfo Weber, car. kralj. gimnazijalni učitelj, U Beču, 1859. U c. k. nakladi školskih knjigah [Pretisak: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2005].

Babukić's Syntax

Summary

The paper focuses on the syntactic structure of the Croatian language as presented in Vjekoslav Babukić's *Ilirska slovnica* from 1854. Special attention is paid to the definitions of certain syntactic phenomena and the syntactic and general linguistic terminology, which is then compared to the terminology used by Adolf Veber Tkalčević in his *Skladnja ilirskoga jezika* from 1859.

Keywords: syntax; Vjekoslav Babukić; simple sentence; complex sentence; periodic sentence.

Dr. sc. Ivo Pranjković, red. prof.
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Katedra za kroatistiku
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb
ivo.pranjkovic@zg.t-com.hr